

ایران ادبیات

رمان «از شیطان آموخت و سوزاند» به روایت نویسنده رده‌بایی پررنگ از زنان و مشکلات پیش‌رویشان

توجه به جنوب شهر در ادبیات امروز
اغراق آمیز است

گفت‌وگو با مهدی افروزمش
به بهانه انتشار مجموعه داستان «ماران در مترو»

در چرایی اهمیت و تنگیی مارگارت اتوود

کوبریک دنیای ادبیات

چند سالی هست که نویسندگان و شاعران کانادایی گوی سبقت را از سایر رقبای جهانی روده‌اند و در اوج می‌درخشند. لنوئارد کوهن بزرگ با شعرهایش می‌درخشد و آلیس مونروی خلاق و نخبه در تکنیک‌های روایی جایزه نوبل

می‌گیرد؛ پتریک دوویت استعداد شگرفش را به رخ می‌کشد و لاورنس هیل همگان را به شگفتی وامی‌دارد. برای کشوری که چندان تاریخ درازدامنی ندارد و همین حالایش هم تلفیقی است از چند فرهنگ و میلیون‌ها مهاجر و مقیم غریبومی، این موفقیت کمی نیست.

این فرهنگ تلفیقی و در افقی وسیع‌تر، این هویت نوین کانادایی اتفاقاً از دغدغه‌های مهم‌ترین نویسنده معاصر این کشور-یعنی مارگارت اتوود- نیز هست. اتوود که یک ادیب و نظریه‌پرداز همه فن حریف و پرکار است، برای آنها که چندان پیگیر ادبیات جدی نیستند شاید نامی باشد که هنگام تماشای سریال «سرگذشت ندیمه» با آن آشنا شده‌اند؛ اما این بانوی نابغه از دهه ۶۰ میلادی پیوسته در حال خلق آثاری در زمینه‌های مختلف بوده و بی‌اغراق در هر زمینه‌ای هم که گام نهاده، از بهترین و جریان‌سازترین‌ها بوده است؛ یک فیگور روشنفکر و ادیب در روزگار سامدرن که چون ادبای کلاسیک هر کاری از او برمی‌آید: شعر، نمایشنامه، داستان کوتاه، رمان، مقاله، ناداستان، نقد، نظریه‌پردازی، کنش اجتماعی، فعالیت زیست‌محیطی و... زنی که تقریباً اغلب جوایز مهم ملی و بین‌المللی حوزه ادبیات را درو کرده و حالا در میان غول‌های ادبیات معاصر برای خودش جایگاه تثبیت شده‌ای دارد.

جمع و جور کردن یک یادداشت کوتاه درباره اتوود کار بسیار دشواری است. گسترده‌گی زمینه‌های فعالیتش و نیز تنوع آثارش مانع از آن می‌شود که کارنامه‌اش را به شکلی مجمل بررسی کنیم. این است که شاید بتوانیم به تمثیلی آشناتر پناه بیاوریم که این مقال را قدری موجز کند. استنلی کوبریک، کارگردان فقید و صاحب سبک آمریکایی، به تنوع آثارش مشهور است.

او همه‌جور فیلمی در کارنامه‌اش دارد؛ از ژانر تاریخی تا ژانر وحشت، از فیلم جنگی تا درام روانشناسانه، از اثر فلسفی و جدی تا ابرورد و کم‌دی. در تمام این تجربه‌ها هم تا حد زیادی موفق بوده و امضای تخیل و جهان‌بینی و تکنیک کارگردانی‌اش را پای هر کدام از فیلم‌هایش گذاشته است. مارگارت اتوود از این حیث شباهت زیادی به کوبریک دارد. انکار نمی‌خواهد چیزی را در این وادی تجربه نکرده باقی بگذارد.

چنین است که از شعر رمانتیک تا شعر سوررئال، از داستان رئالیستی تا سایبرپانک و از ژانر جنایی تا داستان کودکان را می‌توان در آثارش یافت. ما که بخت خواندن تمام آثارش را نداشته‌ایم، اما به شهادت آن اندکی که از او ترجمه شده و نقدهایی که فرنگی‌ها روی آثارش نوشته‌اند همواره در تمامی این تجربه‌ها از بهترین‌ها بوده است. اتوود در ضمن یک خصلت مهم دیگر هم دارد؛ هم‌پای دنیا پیش می‌آید، وقتی هفتاد ساله است در فضای مجازی داستان اینترآکتیو می‌نویسد، در مکتب‌های متأخر هنری و تکنیک‌های روایی پست‌مدرن خودش را محک می‌زند و مدام می‌کوشد دنیا را به‌روز و با خصایص نوین‌اش تفسیر کند.

رسیدیم آن‌جا که باید می‌رسیدیم. اینکه اتوود چنین در ادبیات جهان به چهره‌ای مهم و جریان‌ساز تبدیل شده، تنها به خاطر هنر نویسنده‌گی‌اش نیست. البته که یک نویسنده نابغه است؛ اگر «آدمکش کور» یا همین «سرگذشت ندیمه» یا «چشم گریه» را خوانده باشید حتماً تصدیق می‌کنید که او استاد فضاسازی است. می‌تواند دنیایی خیالی را با تمام جزئیات و ملزومات و آدم‌هایش به شکلی باورپذیر خلق کند و برایش تاریخ بیافریند؛ می‌تواند در بازه گسترده‌ای از زمان چند روایت درون‌باخته موازی و متقاطع را پیش ببرد و البته می‌تواند شخصیت‌هایی خلق کند که هرگز از یادشان نرود.

اما فارغ از این‌ها هوش او در انتخاب سوژه و تم داستانی او را به چهره‌ای جهانی بدل کرده است. اتوود با تعهدی اگزنیستانسیالیستی نسبت به رویدادهایی که زندگی بشر را دستخوش تغییر می‌کند، واکنش نشان می‌دهد. خواه در حوزه نظری و در نقد خواندنی و آموزنده‌اش بر مفهوم «پدرسالاری» («هویت کانادایی»، خواه در حوزه ادبی با آثاری حول محور محیط زیست، مذهب، جنسیت، اساطیر، نحوشکنی از زبان و... هیچ نمی‌شود فهمید که او این همه نبوغ و مهارت را چگونه به دست آورده که در عین پرکاری هرگز کیفیت آثارش نزول نمی‌کند. اما حرف و پیام اتوود همواره حامل هشداری برای آدمیان این روزگار است.

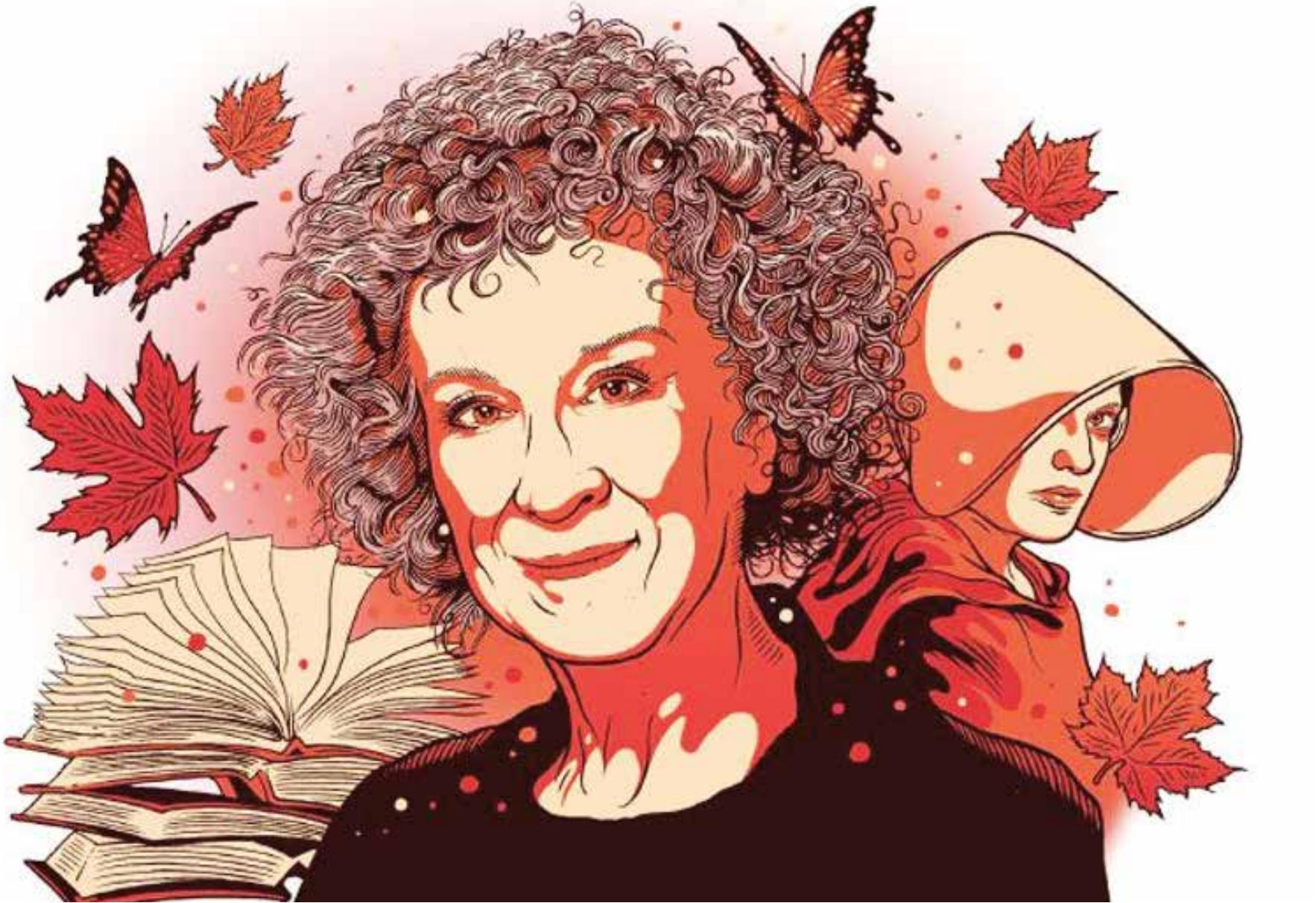
البته پیداست که او به روند روزگار خوش‌بین نیست و آینده‌ای پادآرماشهری را برای بشر پیش‌بینی می‌کند و از شواهد دنیا هویداست که بی‌راه هم نمی‌گوید. نقد او بیشتر بر تبعیض و تفکیک‌های این روزگار است. از تفکیک و تبعیض جنسیتی گرفته تا تبعیض میان نژادها و ملت‌ها و حتی انسان و حیوان.

اگر بخواهیم در عباراتی مختصر‌تر داستانی او را واکاوی کنیم، می‌شود بگوییم داستان‌های اتوود، با دغام گذشته دور، حال و آینده، در یک بافت تاریخی روند تراژیک زندگی آدمیان را مورد بررسی قرار می‌دهند؛ روندی که از منظر او به پایان خوشی ختم نخواهد شد.

البته این‌ها خصایصی آثاری است که برای بزرگسالان می‌نویسد. در شعرها و داستان‌های کودک و نوجوان، اتوود یک آموزگار پرامید است که با بهره‌جویی از فرم‌های کهنی چون قصه‌های مریحان، مبارزه با این روند را به نسل‌های بعد می‌آموزد. اتوود سال گذشته رمان «وصایا» را نوشت که در واقع دنباله‌ای است بر «سرگذشت ندیمه». می‌گویند کار معرکه‌ای شده و این نویسنده ۸۰ ساله هنوز حرف‌های زیادی برای گفتن دارد.

۱

نگاه

امید به تغییر

تازه‌ترین کتاب مارگارت اتوود نویسنده سرشناس معاصر چگونه کتابی است؟

در گفت‌وگو با مترجم این رمان پیش از انتشار نسخه فارسی، این موضوع را بررسی کرده‌ایم

◀ مریم شهبازی

تازه‌ترین نوشته مارگارت آتوود که چیزی حدود چهارماه پیش منتشر شد، دوباره به فهرست پرفروش‌های نیویورک تایمز بازگشته؛ ادامه‌ای بر کتاب موفق قبلی‌اش «سرگذشت ندیمه» که این بار نام «وصیت‌ها» را به خود گرفته و بلافاصله پس از انتشار برنده جایزه ادبی من‌بوکر شده و در فهرست بلند جایزه گیلر هم قرار گرفته است. سشنر ظهیری مترجم رمان «وصیت‌ها» برای نشر ققنوس است؛ کتابی که این روزها در نوبت انتشار به زبان فارسی قرار دارد. پیش از انتشار نسخه فارسی «وصیت‌ها» سعی کرده‌ایم با ظهیری نکاتی را که برای خواننده کنجکاو ایرانی از تازه‌ترین اثر این نویسنده ۸۰ ساله کانادایی جذاب است بررسی کنیم.

■ **پیرو سبک و سیاق رمان‌های پادآرمان شهری**
در کنار جایگاه والایی که منتقدان جهانی ادبیات برای این نویسنده کانادایی قائل هستند، نمی‌توان از خوش‌شانسی او در توجه فیلمسازان به ساخت فیلم و مجموعه‌ای تلویزیونی از «سرگذشت ندیمه» را نادیده گرفت. رمانی که تنها مطالعه بخشی از آن کافی است تا متوجه شوید که در رده آثاری جا می‌گیرد که یکی از سردمداران آن، جورج اورول بریتانیایی، آن هم با رمان‌های مشهوری همچون «قلعه حیوانات» و «۱۹۸۴») است.

البته نه تنها رمان «سرگذشت ندیمه» بلکه دیگر نوشته‌های اتوود، از جمله همین تازه‌ترین نوشته‌اش، «وصیت‌ها» را در زمره رمان‌های «پادآرمان شهری» می‌دانند؛ کتاب‌هایی که نویسندگان آنها در خلال به تصویر کشیدن مضمون مورد نظر خود نسبت به آینده پیش روی جهانیان هشدار می‌دهند و نوک پیکان آنها هم عمدتاً متوجه سیاستمداران است.

اما چرا برای توضیح بازگشت رمان «وصیت‌ها» به فهرست پرفروش‌های نیویورک تایمز، به «سرگذشت ندیمه» اشاره کردیم؟ اتوود تازه‌ترین نوشته‌اش را ادامه «سرگذشت ندیمه» می‌داند که روایان آن ماجراها را با فاصله زمانی پانزده ساله به تصویر می‌کشند.

ظهیری که ترجمه «وصیت‌ها» را به نیمه رسانده، امیدوار است انتشار آن از سوی نشر ققنوس تا پایان سال انجام بگیرد. او درباره این اثر به «ایران» توضیح داد: «از شخصیت‌های اصلی رمان «سرگذشت ندیمه» تنها عمه لیدیا در این رمان حضور دارد، همان زنی که تربیت ندیمه‌ها را به عهده داشت. البته در نوشته جدید ات وود او دیگر مسئولیت سابق را ندارد و یکی از سه راوی این رمان است.»

ماجراهای «سرگذشت ندیمه» با ماجرای ترور رئیس جمهوری آمریکا و به رگبار بسته شدن اعضای کنگره و لغو قانون اساسی شروع شد، اتفاقی که در نهایت شکل‌گیری حکومتی افراطی و توتالیتر به‌نام گیلارد را به‌دنبال داشت. در این رمان هم نظیر دیگر نوشته‌های اتوود زنان جایگاه مهمی دارند و بخش عمده‌ای از داستان متوجه حقوق نادیده گرفته شده زنان است و توجه به این نکته که حکومت جایگاهی فراتر از ماشین فرزندآوری برای آنان قائل نیست. چیزی شبیه آنچه که در حکومت نازی‌ها در زمان هیتلر هم

دو فرزند «أفرد» شخصیت اصلی «سرگذشت ندیمه» ماجراها را برای مخاطبان بازگو می‌کنند. این رمان به تاریخ خودمان نوزدهم شهریور ماه سال جاری با حضور جمعیتی پرتعداد در کتابفروشی «واتراستونز» لندن رونمایی شد. ظهیری درباره پاسخ به اینکه استقبال جهانی از «وصیت‌ها» به اندازه «سرگذشت ندیمه» بوده یا نه، گفت: «اغلب آنهايي که «سرگذشت ندیمه»

را خوانده بودند یا حتی افرادی که از طریق فیلم و سریالی که بر اساس آن ساخته شده در جریان داستانش قرار گرفتند، مشتاقانه منتظر انتشار «وصیت‌ها» بودند. اشتیاق مخاطبان جهانی برای مطالعه تازه‌ترین نوشته اتوود زمانی پررنگ‌تر شد که او تأکید کرد این رمان ادامه‌ای بر سرگذشت ندیمه است.»

آن‌طور که ظهیری می‌گوید حتی مخاطبان ایرانی هم پس از مطالعه «سرگذشت ندیمه» و تماشای سریال آن مدت‌هاست پیگیر زمان انتشار رمان «وصیت‌ها» هستند. جالب است بدانید که پخش مجموعه تلویزیونی «سرگذشت ندیمه» در کشور خودمان باز نشر دوباره آثار او را به‌دنبال داشته است.

همان‌طور که در سطرهای بالا هم اشاره شد برخی منتقدان، کتاب‌های اتوود را هشداری به سیاستمداران، جنگ‌طلبی و زیرپا گذاشتن ویژگی‌های انسانی می‌دانند که به گفته ظهیری این پیام در تازه‌ترین نوشته او هم حضوری جدی دارد.

البته فراتر از اتفاقات مرتبط با مسائل سیاسی، همواره یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های اتوود طی سال‌های زندگی حرفه‌ای خود، ارتباط با زنان و

مشکلاتی است که در زندگی پیش روی آنان قرار دارد. مترجم کتاب «وصیت‌ها» که پیش‌تر هم ترجمه‌ای از نوشته‌های این نویسنده کانادایی عرضه کرده، ادامه داد: «از نکات جالب توجه درباره اتوود این است که او تنها نویسنده نیست، به‌عنوان فعال سیاسی و فردی که مشکلات و مسائل اجتماعی را حتی فراتر از مرزهای کشور خود دنبال می‌کند، شاخه می‌شود.»

■ **هنوز خبری از کتاب تازه نیست**

شاید یکی از دلایل توجه اتوود به مسائل اجتماعی و شرایطی که سیاستمداران تمامیت‌خواه ایجاد می‌کنند، در تجربه‌های

دوران کودکی این نویسنده کانادایی نهفته است. اتوود سال ۱۹۳۹، درست یک سال قبل از آغاز جنگ جهانی دوم متولد شده است. حتی سال‌های جوانی و روزگاری که دست به تألیف «سرگذشت ندیمه» زد، به روزگاری بازمی‌گردد که ساکن برلین غربی بود، سال‌هایی که اتحاد جماهیر شوروی همچنان دایر بود و میان دو برلین هم شرایط خصمانه‌ای حاکم بوده است. او حتی به برخی کشورهای اروپای شرقی هم سفر کرده و عجیب نیست اگر بیش از سایر نویسندگان معاصر جهان نسبت به جنگ و تبعات تصمیمات سیاستمداران بر زندگی مردم حساس باشد.

همان‌طور که اشاره شد، اتوود افزون بر نویسنده‌گی به‌عنوان فعال سیاسی و اجتماعی،

شاعر و حتی مدافع حقوق

زنان هم فعالیت دارد. با اینکه اغلب نویسنده‌گانی که آثار آنان در گروه کتاب‌های پادآرمان‌شهری قرار می‌گیرند، نثر ژورنالیستی را برای نوشته‌هایشان انتخاب می‌کنند اما در ارتباط با نوشته‌های این نویسنده کانادایی شرایط قدری متفاوت است. ظهیری در همین رابطه گفت: «تأثیر شاعرانگی اتوود را بیش از همه می‌توان در نوشته‌های او دید. هر چند که به هر حال نثر او به‌گونه‌ای است که مترجم را در بازگردان آن به فارسی با مشکلات متعددی روبه‌رو می‌کند. اتوود قدری دچار پیچیدگی‌نویسی است، آن‌گونه که در ترجمه‌اش باید تلاش بسیاری به خرج داد.»

مهم‌ترین گفته‌های اتوود در تازه‌ترین کتاب او این است که کنار گذاشتن زنان و توجه به آنان تنها به‌عنوان ماشین فرزندآوری تبعاتی جدی برای بقای حکومت‌ها به‌دنبال خواهد داشت؛ هر چند که به‌نظر می‌رسد اتوود فراتر از بحث جنسیت به مصادب زندگی امروز که سیاستمداران را مقصر آن می‌داند هم توجهی جدی دارد. آن‌طور که اتوود طی ماه‌های اخیر در گفت‌وگو با برخی نشریه‌ها گفته او هم‌اکنون کتاب تازه‌ای در دست تألیف ندارد و برای نوشته بعدی او باید قدری بیشتر منتظر بمانیم تا ببینیم همچنان به روال سابق، همان موضوعات را دنبال می‌کند یا قصد غافلگیری مخاطبان خود را دارد.

■ **وصیت‌ها**
■ **نویسنده: مارگارت اتوود**
■ **زبان مرجع: انگلیسی**
■ **ژانر: علمی-تخیلی، پادآرمان‌شهری**
■ **تاریخ انتشار انگلیسی: ۱۰ سپتامبر ۲۰۱۹**
■ **تعداد صفحات: ۴۳۲**

آن‌طور که اتوود طی

ماه‌های اخیر در

گفت‌وگو با برخی

نشریه‌ها گفته او

هم‌اکنون کتاب تازه‌ای

در دست تألیف ندارد

و برای نوشته بعدی

او باید قدری بیشتر

منتظر بمانیم تا

ببینیم همچنان به

روال سابق، همان

موضوعات را دنبال

می‌کند یا قصد

غافلگیری مخاطبان

خود را دارد